

---

# KOMMUNITÄRER OCH NYLIBERALER

MATTIAS BENGTTSSON

*Visst går det att hitta beröringspunkter mellan de klassiskt liberala och de kommunitära idéerna. Men när det kommer till frågan om vilka politiska förändringar kommunitäreerna förespråkar, är man mer än lovligt oklara.*

För mycket länge sedan, i min politiska ungdom, deltog jag som representant för mitt MUF-distrikt i ett seminarium om de politiska ideologierna, anordnat av ett annat distrikt. Det var välkänt att mitt hemdistrikt, där jag då var ordförande, etiketterade sig som liberalt snarare än konservativt. Vid en av de diskussioner som följde på ett av anförandena ledde detta till att föredragshållaren – han blev senare moderat kommunalråd i en av landets större kommuner – gick till angrepp mot liberalismen. Bl a hävdade han att liberaler har en överdrivet individualistisk syn på människan och att de företräder en social atomism som till exempel leder till att de underskattar familjens betydelse. Som exempel på vad det senare leder till i praktisk politik, tog han barnomsorgen, det vill säga att liberaler anser att alla barn

---

MATTIAS BENGTTSSON är ledarskribent i Svenska Dagbladet.

bör gå på dagis från det att de har slutat amma, så att mammorna kan förverkliga sig själva.

Självfallet hade hans beskrivning absolut ingenting att göra med det jag eller mina kamrater i MUF avsåg när vi kallade oss för liberaler. Tvärtom förklarade jag, att den liberalism som var min dels inte hade någon synpunkt på hur föräldrarna tog hand om sina barn och dels – och framförallt – att den bestämt avvisade tanken på något som helst offentligt stöd till vare sig dagis eller någon annan form av barnomsorg. Min deklaration ledde till att det konservativa blivande kommunalrådet strax började försvara politisk inblandning i familjelivet och – viktigare – till att han kritiserade min definition av liberalismen. För honom var liberalism det som han grälat med unga folkpartister om – för mig var liberalism Locke, Smith, Hayek, Rand och Henri Lepage.

Inför uppdraget att som liberal kriti-

sera den komunitära rörelsen, drar jag mig denna erfarenhet till minnes och inser att det finns en parallell. För det första, därför att jag vid genomläsning av komunitära texter gång på gång känner att den liberalism som så ofta kritiseras inte är min. För det andra, därför att jag har svårt att få grepp om det komunitära politiska programmet – om det överhuvudtaget finns något.

På samma sätt som det blivande kommunalrådet, inför mina invändningar, kanske undrade om liberalismen får se ut hur som helst, måste jag fråga mig om kommunitarismen kan se ut lite hur som helst. Oftast verkar den närmast likna vad jag bäst känner som kristdemokrati influerad av katolsk sociallära, ibland närmar den sig någon form av korporativistisk kollektivism. Och någon gång då och då kan jag inte ens se någon skillnad mellan det komunitära budskapet och vad många skulle beskylla för att vara ren och hemsk nyliberalism. Inte sällan är den mest bara ord och mycket amerikanskt flummig – mera förpackning än innehåll.

### *Liberala aspekter*

Snarare än att formulera en liberal kritik av kommunitarismen, väljer jag därför att ta upp några aspekter av den liberalism som är min – aspekter som borde vara relevanta för den som anser att komunitärerna har en poäng.

För den som har en klassiskt liberal – eller om man så vill nyliberal – politisk övertygelse, är det inte särskilt svårt att instämma i mycket av den kritik som

många komunitärer, dock inte alla, framför mot den socialliberala välfärdsstaten – och det oavsett om den representeras av svenska socialdemokrater och folkpartister eller av amerikanska "liberals". Dessa komunitärer gör gemensam sak med nyliberaler genom att vara emot den storskaliga och allomfattande välfärdsstaten, där medborgarna ständigt tillerkänns nya så kallade rättigheter till både det ena och det andra.

### *Utesluter inte varandra*

Skillnaden uppstår när alternativet skall beskrivas. Medan nyliberaler tenderar att framhålla den fria marknaden och den enskilde medborgarens rätt att själv forma sitt liv, framhåller komunitärerna olika former av gemenskaper, från familjen till byn eller stadsdelen. Detta ger onekligen intryck av att alternativen till välfärdsstaten är olika, men egentligen behöver de inte utesluta varandra. Från nyliberal utgångspunkt borde det faktiskt vara självklart att de inte utesluter varandra.

Det finns inget i det nyliberala programmet som förnekar människans behov av gemenskap och samverkan med andra människor. Däremot är det riktigt att detta behov sällan har en framträdande plats i den nyliberala agitationen. Skälet är att det inte uppfattas som en del av den nyliberala politiska agendan. Eftersom politiken enligt nyliberalen är något som i strikt mening har att göra med hur lagen bör vara utformad för att upprätthålla individens rätt till liv, frihet och egendom är olika former av gemenskaper

något som faller utanför ramen för politiken. Nyliberaler anser också att det är viktigt att äta, men därmed är inte sagt att människors matvanor bör vara föremål för politik.

Ändå skulle jag, som nyliberal, bestämt vilja hävda att bland de värsta skadorna som den socialliberala välfärdsstaten ställt till med är just hur den ytterst effektivt har raserat och förhindrat uppkomsten av olika gemenskaper. Just genom att ge individerna en mer eller mindre ovillkorlig rätt till olika förmåner knyts aldrig de band av solidaritet och samarbete som människor annars skulle eftersträva för att uppnå en rimlig grad av trygghet. Därmed undergrävs också den sociala kontroll som människor som är beroende av varandra normalt utövar.

#### *Liberala gemenskaper*

Bilden av nyliberalismen som en ideologi för dem som hävdar att var och en är sig själv nog, att ensam är stark och att allt samarbete bör ske på marknadens villkor, den bilden är fel – även om det tyvärr är många nyliberaler som har gjort vad de kunnat för att den skall uppfattas som riktig och fått hjälp av en omgivning som mer än gärna missförstår det nyliberala budskapet.

Men inte ens den främsta av nyliberalismens mest individualistiska företrädare, den amerikanska författarinnan och filosofen Ayn Rand, förnekar – trots att hon utmanande håller självisheten som ideal – behovet av gemenskaper, samarbete och solidaritet. I Rands klassiker *Och*

*världen skälvd* finns ett avsnitt där hon utförligt berättar historien om ett litet samhälle kring fabriken Tjugonde Seklets Motor AB. På ett sätt som till och med borde tilltala en kommunitär beskriver Rand hur detta samhälle urartar då det utsätts för ett välfärdsstatsexperiment där alla – i teorin – plötsligt har rätt till allt men ingen egentligen behöver bidra med något, hur människor som tidigare brytt sig om varandra i en fungerande gemenskap vänder sig mot varandra, hur fabriken och det lilla samhället till sist kollapsar.

#### *Moralist*

Detta gör dock knappast Ayn Rand till kommunitär, för att uttrycka det försiktigt. Däremot är hon, som vissa kommunitärer också tycks vara, en moralist. Hennes budskap omfattar mer än ett politiskt program. Rand företräder en livsfilosofi som gör anspråk på att besvara allt – från de stora metafysiska frågorna till vilken musik som är rätt. Och även om hon förespråkar den nyliberala nattväktarstaten ser hon den inte som tillräcklig för att etablera och upprätthålla det goda samhället. Nattväktarstaten kan bara uppstå och fungera i ett samhälle med tillräckligt många, enligt Ayn Rand, moraliskt högstående medborgare. Nattväktarstaten är enbart en legal ram för ett samhälle och ger inte medborgarnas liv mål och mening; mål och mening måste de själva ge sina liv. För Ayn Rand är ett förverkligande av det nyliberala programmet enbart en förut-



sättning för att medborgarna skall kunna leva moraliskt, men nyliberalismen är inte någon garanti för att de också gör det.

Själv är jag både filosofiskt och politiskt påverkad av Ayn Rand. Min ambition i detta sammanhang är dock inte alls att argumentera för hennes idéer i sak. Poängen är att Rands hållning avviker från den som jag uppfattar kommunitärer normalt förknippar med nyliberalismen och som uppenbarligen en del nyliberaler också förknippar med sin ideologi. Jag tror därutöver, att detta är ett fenomen som mer hör hemma i USA än i Europa: amerikanska kommunitärers kritik mot amerikanska nyliberaler, eller snarare libertarianer, är mera relevant än motsvarande kritik här hemma. Det kulturradikala inslaget är starkare i amerikansk libertarianism än i europeisk nyliberalism.

### *Lika rätt*

Misstaget är ett resultat av nyliberalismens amoraliska karaktär – det vill säga att den inte föreskriver vad medborgaren skall göra med sitt liv utöver att respektera andra medborgares lika rätt till sina liv. Detta har lett till föreställningen att detsamma måste gälla för nyliberalen som person, att han också måste vara amoralisk, värdeneutral eller till och med vara förpliktigad att försvara alla de företeelser som kan uppträda i ett samhälle med en nattvaktarstat. Två konkreta exempel från marknaden kan illustrera misstaget.

Att som prostituerad sälja sexuella tjänster är självfallet legalt i en nyliberal

rättsordning. Men att det är legalt innebär inte att en nyliberal person måste försvara prostitutionen som företeelse. Tvärtom är det fullt rimligt att vara nyliberal och samtidigt hävda att de prostituerade och deras kunder syndar, att det är fråga om en djupt omoralisk verksamhet. Å andra sidan kan en annan nyliberal hävda att det inte är någon skillnad mellan att sälja sexuella tjänster och att stå vid ett löpande band, och att den dominerande synen på prostitution är ett utslag av en kultur med en förvrängd syn på sexualiteten.

### *Politiska överväganden*

Att en roman av en amerikansk bestseller-författare i Sverige trycks och säljs i 100 000 exemplar, innebär inte att det är en bättre bok än en svensk poesisamling med en upplaga på tusen exemplar. Att vara nyliberal är inte detsamma som att tro att "marknaden har rätt"; en nyliberal kan vara helt och fullt övertygad om att Rimbaud är bättre än Rambo. En annan nyliberal kan hävda att för vår tid är Terminator II en viktigare kulturyttring än Tannhäuser.

Vad som förenar dessa nyliberaler är uppfattningen att prostitution och kulturupplevelser inte bör vara föremål för politiska överväganden. Därav följer dock inte att det inte skulle vara samhällsfrågor med relevans för vår gemensamma framtid; frågeställningar där nyliberaler kan vara djupt oeniga om det rätta svaret. Och i den icke-politiska kampen för den egna föreställningen om det goda livet är det naturligt att samverka med

andra som har samma tro, oavsett om det handlar om att organisera och erbjuda hjälp åt prostituerade eller att göra god litteratur tillgänglig i privata bibliotek öppna för allmänheten.

Detsamma gäller, som jag berörde i inledningen, för familjen som samhällsinstitution. Det skulle föra för långt att här ta upp alla de aspekter på familjens roll som för närvarande är föremål för debatt, men värdet av familjen har en framträdande plats på den kommunitära agendan.

### *Familjens försvagning*

Sannolikt skulle de flesta nyliberaler i Sverige hålla med om att familjen undergrävs av välfärdsstaten. Den kommunala barnomsorgen, den offentliga och obligatoriska skolan samt de omfattande transfereringarna till barnfamiljerna har bidragit till familjens försvagning. Men det finns också skäl att anta att det allmänna och växande välståndet bidragit till att familjens sammanhållning inte är lika avgörande för individernas välbefinnande som tidigare.

Alla nyliberaler skulle vara eniga med kommunitärerna om att reducera de politiska ingreppen i familjernas liv. Huruvida den traditionella familjens försvagning är bra eller dålig är dock nyliberaler, till skillnad från kommunitärer, oeniga om. Vissa nyliberaler skulle nog ifrågasätta om vi i ett längre historiskt perspektiv överhuvudtaget kan tala om en sådan försvagning. Det avgörande i detta sammanhang är dock att familjens

försvagning inte på något sätt är en nyliberal målsättning, och i den mån en sådan försvagning inträffat har det dessutom skett under en period då liberalismen varit svag.

Att som en del kommunitärer hävda att det nyliberala frihetsbegreppet innefattar ambitionen att "befria" familjemedlemmar från varandra är fel. Däremot har detta varit ett inslag i den ofta direkt anti-liberala socialliberalismen, där det politiska frihetsbegreppet kommit att perverteras till att handla om frihet i existentiell bemärkelse. Jämställdhet mellan kvinnor och män är till exempel för en nyliberal, och förhoppningsvis även för kommunitärer, politiskt en fråga om att kvinnor och män skall ha samma politiska och juridiska rättigheter. Till skillnad från den socialliberala folkpartisten är dock jämställdhet i familje- eller yrkeslivet för nyliberalen en samhällsfråga.

### *Friheten är politisk*

En förklarande parallell är yttrandefriheten. Denna handlar inte om en rätt att få yttra vad man vill utan negativa konsekvenser. Friheten är politisk och den offentliga makten skall vara förhindrad att lägga sig i vad medborgarna säger. Det förhållandet att fru Andersson ogillar herr Anderssons politiska engagemang och därför vill skilja sig, innebär onekligen en frihetsbegränsning för herr Andersson, men har inget med politisk frihet att göra.

Det är möjligt att jag slår in öppna dörrar genom dessa exempel och att allt



detta är elementärt. Men i dagens genompolitiserade samhälle är tyvärr föreställningen om att en samhällsfråga inte nödvändigtvis är en politisk fråga allt annat än självklar. Detta förklarar också varför nyliberaler ofta drar sig för att ta ställning i samhällsfrågor; att ta ställning innebär i dag att man indirekt legitimerar politiska ingrepp. Konsekvensen blir dock att nyliberaler riskerar att framstå som politiskt impotenta, utan ett egentligt alternativ. Deras minimalistiska vision om staten uppfattas som en vision om samhället.

#### *Oklara kommunitärer*

Å andra sidan vill jag hävda att kommunitärerna är mer än lovligt oklara när de diskuterar samhällsfrågor ur ett politiskt perspektiv. Det är ofta svårt att förstå vilka medel de vill använda sig av, det vill säga om de vill använda sig av politikens tvångsmedel eller samhällsdebattens övertalning. Några tycks dock tro att samma stat som förstört eller undergrävt de naturliga gemenskaperna aktivt skall kunna återskapa dem.

Ytterligare ett konkret exempel får avslutningsvis belysa denna oklarhet:

En marknad som varit socialiserad, där staten stått för produktionen, fungerar illa. Om detta är både nyliberaler och kommunitärer ense. Nyliberalerna slåss för att staten upphör med sin verksamhet och etablerar näringsfrihet. Kommuni-

tärerna konstaterar dock att detta inte räcker. Näringsfrihet innebär inte nödvändigtvis att någon åtar sig att vara företagare.

Visst, svarar nyliberalerna – det är ett riktigt och viktigt påpekande. Näringsfriheten är enbart en förutsättning och inte en garanti för fungerande och produktiva marknader. Problemet är dock att det är näringsfriheten som är den operativa politiska frågan, inte existensen av företagare. Staten skall och kan inte fostra företagare. Däremot kan vi nyliberaler, tillsammans med er kommunitärer, som samhällsmedlemmar ta vårt ansvar och skapa institutioner för att underlätta företagande.

Så långt föreligger ingen motsättning mellan nyliberaler och kommunitärer. Tvärtom kan det hävdas att kommunitärerna då i någon mening tar över där nyliberalerna lämnar över från politiken, att en nyliberal och en kommunitär kan vara en och samma person.

#### *Återupprätta skråväsendet*

Men om det kommunitära svaret är avvisande, om näringsfrihetens otillräcklighet blir ett argument för att avvisa den och i stället kräva politiska interventioner i syfte att upprätta en offentligt reglerad gemenskap mellan företagare, om det kommunitära svaret blir att återupprätta skråväsendet; i så fall är kommunitarismen nyliberalismens fiende.